

УДК 371.132: 355.23(477)

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ФІЗИЧНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

О.П.Гнидюк

***Анотація.** У статті проаналізовано критерії готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до фізичного самовдосконалення, зокрема особистісний, когнітивний та діяльнісний, а також охарактеризовано відповідні показники та рівні сформованості цієї важливої професійно особистісної властивості.*

***Ключові слова:** готовність до фізичного самовдосконалення, критерії, показники, рівні, офіцери-прикордонники.*

***Аннотация.** В статье проанализированы критерии готовности будущих офицеров-пограничников к физическому самосовершенствованию, в частности личностный, когнитивный и деятельностный, а также охарактеризованы соответствующие показатели и уровни сформированности этого важного профессионально-личностного свойства.*

***Ключевые слова:** готовность к физическому самосовершенствованию, критерии, показатели, уровни, офицеры-пограничники.*

***Annotation.** In the article it was analyzed the criteria of the readiness of future border guard officers for the physical self-improvement, particular: personal, cognitive, active and also it was characterized the appropriate indicators and formation levels of this important professional personal quality.*

***Keywords:** readiness for the physical self-improvement, criteria, indicators, levels, border guard office.*

Актуальність теми. Фізична підготовка прикордонників визначається специфікою їхньої професійної діяльності та має особливості, які відображаються в спеціальних завданнях, переліку

вправ, організації та методиці проведення усіх форм фізичної підготовки. Фізична підготовка є важливою складовою загальної професійної готовності та дозволяє персоналу переносити високі фізичні та психічні навантаження, а також найбільш повно оволодівати необхідними вміннями та навичками. Сучасний прикордонник – це освічений юрист, психолог, водій, відмінний спортсмен. Саме цим обумовлюється у наш час необхідність належної організації фізичної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників у вищих навчальних закладах, що стимулювали розвиток готовності до фізичного самовдосконалення.

Метою статті є характеристика критеріїв, показників та рівнів готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до фізичного самовдосконалення.

Стан розробленості проблеми дослідження. Сучасні педагоги використовують різні критерії оцінки готовності особистості до самовдосконалення. Важливою ознакою сформованої готовності людини до діяльності учені називають позитивну мотивацію фахівця. Зокрема дослідники М.Дьяченко, Л.Кандилович, Б.Ломов та ін. звертають увагу на те, що про готовність можна вести мову лише за умови сформованості позитивного емоційного ставлення до діяльності, відповідної почуттєвої сфери [4]. Така мотивація детермінує потреби людини, надає особистісного смислу діяльності, забезпечує внутрішню значущість необхідного результату.

Відповідно до положень діяльнісного підходу (К. Абульханова-Славська, Л. Божович, Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн та ін.) про сформованість готовності особистості до тієї чи іншої діяльності свідчить також її обізнаність щодо способів і засобів виконання діяльності, вміння застосовувати ці знання на практиці.

Учений О. Діденко основними критеріями та показниками професійного самовдосконалення офіцерів-прикордонників визначив змістовно-мотиваційний (знання про сутність і особливості професійного самовдосконалення; повне уявлення про стан своєї професійної підготовленості; прояв потреби виробляти в себе позитивні та усувати негативні властивості, важливі для майбутньої професії), організаційно-діяльнісний (вміння організувати професійне самовиховання та самоосвіту; самокритичність в оцінці власної поведінки, вчинків та результатів службової діяльності; активна та планомірна робота над собою відповідно до мети професійного самовдосконалення) та психотехнічний (самостійність вибору засобів, прийомів та основних напрямків професійного самовдосконалення; активність у пошуку нових способів розв'язання завдань професійного самовдосконалення; самоконтроль і самозвіт за етапами професійного самовиховання та самоосвіти, корегування роботи над собою) [3].

Дослідниця Н. Борейко для оцінювання рівня професійно-прикладної фізичної підготовленості студентів вищих технічних навчальних закладів розробила такі показники та критерії: мотиваційний, теоретичний, практичний та технологічний [3, с. 12].

Зі свого боку, О. Старчук охарактеризував такі чотири критерії сформованості фізичної готовності майбутніх офіцерів до військово-професійної діяльності: ціннісно-мотиваційний, когнітивно-інформаційний, цільово-результативний, практично-перетворювальний та творчо-рефлексивний [9, с. 128–129].

Дослідниця Г. Матукова запропонувала сформованість фізичної культури студентів визначати за допомогою таких критеріїв, як мотиваційно-ціннісний (зацікавленість і потреба у фізкультурній діяльності, свідоме розуміння цінності здоров'я в житті сучасного фахівця), операційно-діяльнісний (спеціальні знання та рухові вміння й навички) та розвивально-вольовий (вольові якості, координованість рухів, рухова активність, самоконтроль особистісного стану) [7, с. 10].

Загалом учені пропонують при визначенні сформованості готовності особистості брати до уваги вимоги та структуру її професійної діяльності.

Результати дослідження. Ми розглядаємо готовність офіцера-прикордонника до фізичного самовдосконалення як професійно важливу особистісну властивість, що охоплює переконаність у соціальній і особистій значимості фізичного самовдосконалення для подальшої професійної діяльності, знання стратегії, технології, методів та засобів фізичного самовдосконалення, особистісні якості та вміння, необхідні для постійного та цілеспрямованого самостійного підвищення рівня фізичної підготовленості, для усвідомленої, цілеспрямованої й систематичної побудови стратегії фізичного професійного особистісного зростання в ході професійної діяльності. У структурі готовності до фізичного самовдосконалення майбутніх офіцерів-прикордонників можна виокремити мотиваційно-особистісний, пізнавально-інформаційний та операційно-діяльнісний компоненти.

Урахування даних аналізу психолого-педагогічної літератури [10], компонентного складу готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до фізичного самовдосконалення дозволяє визначити три критерії сформованості цієї професійно важливої властивості, зокрема *особистісний*, що

характеризує мотивацію курсантів до фізичного самовдосконалення та відповідні особистісні якості, необхідні для фізичного самовдосконалення; *когнітивний*, що відображає загальну обізнаність майбутнього офіцера-прикордонника з питань фізичного самовдосконалення, та *діяльнісний*, що стосується умінь майбутнього офіцера-прикордонника у сфері фізичного самовдосконалення.

При цьому основними показниками сформованості готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до фізичного самовдосконалення за *особистісним* критерієм, на наш погляд, є:

- потреба у фізичному самовдосконаленні, прагнення досягнути фізичної досконалості;
- усвідомлення особистісного сенсу, необхідності та професійної значущості формування готовності до фізичного самовдосконалення;
- бажання фізично самовдосконалюватись, пізнавальний інтерес до фізичного розвитку та особистісно-професійного зростання;
- сформованість особистісних якостей, необхідних для роботи з фізичного самовдосконалення, зокрема наполегливості, дисциплінованості, витривалості, спритності та ін.

Основними показниками сформованості готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до фізичного самовдосконалення за *когнітивним* критерієм є:

- системність і глибина теоретичних знань з проблем фізичної підготовки та фізичного самовдосконалення;
- сформованість уявлень про сутність, зміст, складові, механізми, етапи фізичного самовдосконалення;
- розуміння ступеня своєї підготовленості до фізичного самовдосконалення;
- обізнаність з методиками й прийомами самоаналізу та поліпшення власного фізичного стану.

Основними показниками сформованості готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до фізичного самовдосконалення за *діяльнісним* критерієм, на наш погляд, є:

- уміння визначати мету й завдання фізичного самовдосконалення, планувати кроки щодо їх досягнення;
- володіння різними методами, прийомами і технологіями фізичного самовдосконалення;
- уміння здійснювати самоконтроль, самоаналіз і самооцінку результатів діяльності із фізичного самовдосконалення;
- активність у позанавчальній діяльності з фізичного самовдосконалення.

Далі кожен з показників ми оцінили методом експертної оцінки за чотирибальною системою.

Використання описаних критеріїв та показників дозволило визначити рівні сформованості готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до фізичного самовдосконалення. Ми брали до уваги, що в науковій літературі цим поняттям послуговуються для відображення послідовності градації, де подальші щаблі свідчать про підвищення готовності до фізичного самовдосконалення порівняно з попередніми.

Як засвідчив аналіз наукової літератури, загалом дослідники виокремлюють три, чотири або п'ять рівнів фізичної готовності. Зокрема, О. Діденко визначив п'ять рівнів професійного самовдосконалення офіцерів-прикордонників: високий, вищий за середній, середній, нижче середнього та низький [3]. Свого часу Г. Матукова запропонувала сформованість фізичної культури студентів визначати за допомогою початкового, достатнього та високого рівнів [7, с. 10]. В. Антонєць відповідно до змісту й рівня вираженості необхідних параметрів також виокремив три рівні сформованості потреби у фізичному самовдосконаленні: нормативно-конвенційний (низький), індивідуально-значимий (середній) і діяльнісний (високий) [1, с. 74–75].

Інші дослідники пропонують використовувати чотирирівневу шкалу. Так, наприклад, В. Наумчук професійну готовність майбутніх учителів фізичної культури до самостійної роботи зі спортивних ігор пропонує визначати за високим, достатнім, середнім та низьким рівнями [9, с. 6]. Дослідник О. Старчук, з огляду на зв'язок кожного рівня із використанням певних методів та результатів навчальної і професійної діяльності майбутніх офіцерів, теж виокремив чотири рівні сформованості готовності майбутніх офіцерів до військово-професійної діяльності (оптимальний, достатній, критичний та недостатній) [9, с. 128–129].

На нашу думку, виокремлення трьох рівнів не завжди дозволяє чітко простежити динаміку сформованості готовності до фізичного самовдосконалення. Це обумовлено тим, що досить складно наприкінці навчального року визначити сформованість у курсанта готовності до фізичного самовдосконалення, якщо в нього на початку року був низький рівень. Може бути й так, що зміни в сформованості готовності до фізичного самовдосконалення відбулися, але не настільки, щоб зараховувати курсанта до представників середнього чи оптимального рівня. З огляду на це, ми вирішили взяти до уваги проміжні ланки, щоб відстежити незначні зміни у сформованості структурних

компонентів готовності до фізичного самовдосконалення, використавши чотирирівневу шкалу: низький, допустимий, середній та оптимальний.

Далі якісно охарактеризуємо курсантів, які мають відповідний рівень сформованості готовності до фізичного самовдосконалення.

Курсанти з *низьким рівнем* сформованості готовності до фізичного самовдосконалення не мають чітко вираженої потреби у фізичному самовдосконаленні та прагнення досягнути фізичної досконалості. Вони нечітко усвідомлюють особистісний сенс, необхідність та професійну значущість формування готовності до фізичного самовдосконалення. Бажання займатись фізичним самовдосконаленням, пізнавальний інтерес до фізичного розвитку та особистісно-професійного зростання в таких курсантів майже не виражені. Багато особистісних якостей, необхідних для роботи з фізичного самовдосконалення, зокрема наполегливість, дисциплінованість, витривалість, спритність та ін., несформовані.

Теоретичні знання з проблем фізичної підготовки та фізичного самовдосконалення в таких курсантів несистемні та неглибокі. Курсанти нечітко розуміють ступінь своєї підготовленості до фізичного самовдосконалення, майже не знають способів та прийомів самоспостереження, а також методик самоаналізу та поліпшення власного фізичного стану.

Такі курсанти фактично не вміють ставити мету й завдання фізичного самовдосконалення, планувати кроки щодо їх досягнення; погано володіють різними методами, прийомами й технологіями фізичного самовдосконалення, лише в окремих випадках можуть здійснювати самоконтроль, самоаналіз і самооцінку результатів діяльності із фізичного самовдосконалення, не проявляють активності в позанавчальній діяльності з фізичного самовдосконалення.

Курсанти з *допустимим рівнем* сформованості готовності до фізичного самовдосконалення лише в окремих випадках мають потребу у фізичному самовдосконаленні та прагнуть досягнути фізичної досконалості. Вони в більшості випадків усвідомлюють особистісний сенс, необхідність та професійну значущість формування готовності до фізичного самовдосконалення. Бажання займатись фізичним самовдосконаленням, пізнавальний інтерес до фізичного розвитку та особистісно-професійного зростання в таких курсантів проявляється ситуативно. Деякі особистісні якості, необхідні для роботи з фізичного самовдосконалення, зокрема витривалість, спритність та ін., несформовані.

Курсанти обізнані з проблемами фізичної підготовки та фізичного самовдосконалення, але ці знання не завжди системні. Курсанти в багатьох випадках не розуміють ступеня своєї підготовленості до фізичного самовдосконалення, знають лише окремі методики й прийоми самоаналізу та поліпшення власного фізичного стану.

Такі курсанти в більшості випадків уміють ставити мету й завдання фізичного самовдосконалення, планувати кроки щодо їх досягнення; володіють деякими методами, прийомами й технологіями фізичного самовдосконалення, переважно правильно можуть здійснювати самоконтроль, самоаналіз і самооцінку результатів діяльності із фізичного самовдосконалення; активність у позанавчальній діяльності з фізичного самовдосконалення проявляють ситуативно.

Курсанти з *середнім рівнем* сформованості готовності до фізичного самовдосконалення мають потребу у фізичному самовдосконаленні та в більшості випадків прагнуть досягнути фізичної досконалості. Вони досить повно усвідомлюють особистісний сенс, необхідність та професійну значущість формування готовності до фізичного самовдосконалення. Бажання займатись фізичним самовдосконаленням, пізнавальний інтерес до фізичного розвитку та особистісно-професійного зростання у них виявляється в більшості випадків. Переважно усі особистісні якості, необхідні для роботи з фізичного самовдосконалення, зокрема дисциплінованість, наполегливість, витривалість, спритність та ін., у них сформовані.

Курсанти обізнані з проблемами фізичної підготовки та фізичного самовдосконалення, ці знання досить повні. Курсанти в багатьох випадках розуміють ступінь своєї підготовленості до фізичного самовдосконалення, знають кілька методик і прийомів самоаналізу та поліпшення власного фізичного стану.

Такі курсанти належним чином уміють ставити мету й завдання фізичного самовдосконалення, планувати кроки щодо їх досягнення; володіють багатьма методами, прийомами й технологіями фізичного самовдосконалення, можуть досить правильно здійснювати самоконтроль, самоаналіз і самооцінку результатів діяльності із фізичного самовдосконалення, досить активні в позанавчальній діяльності з фізичного самовдосконалення.

Курсанти з *оптимальним рівнем* сформованості готовності до фізичного самовдосконалення мають чітко виражену потребу у фізичному самовдосконаленні та завжди прагнуть досягнути фізичної досконалості. Вони чітко усвідомлюють особистісний сенс, необхідність та професійну значущість

формування готовності до фізичного самовдосконалення. Бажання займатись фізичним самовдосконаленням, пізнавальний інтерес до фізичного розвитку та особистісно-професійного зростання в таких курсантів проявляється завжди. Усі особистісні якості, необхідні для роботи з фізичного самовдосконалення, зокрема дисциплінованість, наполегливість, витривалість, спритність та ін., у них сформовані належним чином.

Курсанти ґрунтовно обізнані з проблемами фізичної підготовки та фізичного самовдосконалення, ці знання повні та системні. Курсанти чітко розуміють ступінь своєї підготовленості до фізичного самовдосконалення, знають методики й прийоми самоаналізу та поліпшення власного фізичного стану.

Такі курсанти завжди уміють ставити мету й завдання фізичного самовдосконалення, планувати кроки щодо їх досягнення; володіють різними методами, прийомами й технологіями фізичного самовдосконалення, уміло й правильно здійснюють самоконтроль, самоаналіз і самооцінку результатів діяльності із фізичного самовдосконалення, дуже активні в позанавчальній діяльності з фізичного самовдосконалення.

Висновки. Узагальнення результатів аналізу психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що сформованість у майбутніх офіцерів-прикордонників готовності до фізичного самовдосконалення можна оцінити за трьома критеріями, які характеризують її структурні компоненти, зокрема особистісним, когнітивним та діяльнісним. Залежно від сформованості готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до фізичного самовдосконалення може виявлятися на низькому, допустимому, середньому та оптимальному рівнях. Використання зазначених критеріїв, показників та рівнів дозволяє визначити стан сформованості в майбутніх офіцерів-прикордонників готовності до фізичного самовдосконалення.

Перспективами подальших досліджень є визначення педагогічних умов формування в майбутніх офіцерів-прикордонників готовності до фізичного самовдосконалення.

Література

1. Антонец В. Ф. Формирование у будущих офицеров-пограничников потребности в физическом самосовершенствовании : дис. ... канд. пед. наук : 20.01.06 / В. Ф. Антонец. – Хмельницький, 1999. – 157 с.
2. Борейко Н. Ю. Педагогічні умови професійно-прикладної фізичної підготовки студентів вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Н. Ю. Борейко ; Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2008. – 22 с.
3. Діденко О. В. Структура, показники і рівні професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів / О. В. Діденко // Соціалізація особистості : Зб. наук. праць / За заг. ред. проф. А. Й. Капської. – К. : Логос, 2002. – Т. 16. – С. 151–159.
4. Дьяченко М. И. Психологическая готовность / М. И. Дьяченко, А. А. Кандыбович. – М. : Наука, 1986. – С. 49–52.
5. Жабаков В. Е. Формирование умений физического самосовершенствования у школьников старшего подросткового возраста в учреждениях дополнительного образования : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / В. Е. Жабаков. – Челябинск, 2003. – 177 с.
6. Кошолоп А. С. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до фізичного самовдосконалення : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / А. С. Кошолоп. – Вінниця, 2009. – 182 с.
7. Матукова Г. І. Формування фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у позааудиторний час : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Г. І. Матукова ; Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2005. – 21 с.
8. Наумчук В. І. Професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / В. І. Наумчук ; Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2002. – 19 с.
9. Старчук О. О. Методика формування фізичної готовності майбутніх офіцерів до військово-професійної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / О. О. Старчук. – Хмельницький, 2011. – 189 с.
10. Діденко О. В. Структура управлінської компетентності керівних кадрів Державної прикордонної служби України О. В. Діденко, О. Л. Луцький // Збірник наукових праць № 61. Серія : Педагогічні та психологічні науки / гол. ред. Є. М. Потапчук – Хмельницький : Вид-во Нац. акад. Держ. прикордон. служби України імені Б. Хмельницького, 2011. – С. 61–64.